

Rebels with a Cause:

Kernels of Galut and Geula in Sefer Shmot

Sources: Bar Ilan Responsa Project

Source 1: Sefer Shmot Ch. 1

ח וַיִּקַּם מֶלֶךְ-חָדָשׁ, עַל-מִצְרַיִם, אֲשֶׁר לֹא-יָדַע, אֶת-יוֹסֵף. ט וַיֹּאמֶר, אֶל-עַמּוֹ: הִנֵּה, עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל--רַב וְעָצוּם, מִמֶּנּוּ. י הִבֵּה נִתְחַכְמָה, לוֹ: פֶּן-יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי-תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֵף גַּם-הוּא עַל-שִׁנְאֵינוּ, וְנִלְחַם-בָּנוּ, וְעָלָה מִן-הָאָרֶץ. יא וַיִּשְׁימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים, לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסַבְלָתָם; וַיָּבֹן עָרֵי מִסְכָּנוֹת, לְפָרְעָה--אֶת-פְּתָחַם, וְאֶת-רַעְמָסֵס.

Source 2: Toldot Yitzchak

מלך חדש. אשר לא ידע את יוסף. במדרש הכופר בטובת חבירו סופו שיכפור בטובת הקב"ה דכתיב אשר לא ידע [את] יוסף, ובסוף לא ידעתי את יי'.

Whether it is a new king, as one view suggests, or the old king with new policies, how would you describe the attitude of Paroh to Yosef and בני ישראל?

Source 3: The Episode of the מילדות – Shmot Ch. 1

טו וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִינְלֹדֹת הָעִבְרִית אֲשֶׁר שֵׁם הָאִחָת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשְּׂנִית פּוּעָה: טז וַיֹּאמֶר בְּיָלְדָכֶן אֶת הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל הָאֲבָנִים אִם בֵּן הוּא וְהִמַּתֶּן אֹתוֹ וְאִם בַּת הוּא וְחָיָה: (יז) וְתִירָאן הַמִּינְלֹדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דָּבַר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְתַחֲיִין אֶת הַיְלָדִים: (יח) וַיִּקְרָא מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִינְלֹדֹת וַיֹּאמֶר לָהֶן מַדּוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה וְתַחֲיִין אֶת הַיְלָדִים: (יט) וְתֹאמְרֶן הַמִּינְלֹדֹת אֶל-פָּרְעָה, כִּי לֹא כָנְשִׂים הַמִּצְרַיִת הָעִבְרִית: כִּי-חַיּוֹת הֵנָּה, בְּטָרָם תָּבוֹא אֲלֵהֶן הַמִּינְלֹדֹת וַיִּלְדוּ. כ וַיִּיטֹב אֱלֹהִים, לְמִינְלֹדֹת; וַיִּרְבּ הָעָם וַיַּעֲצְמוּ, מְאֹד. כא וַיְהִי, כִּי-יִרְאוּ הַמִּינְלֹדֹת אֶת-הָאֱלֹהִים; וַיַּעַשׂ לָהֶם, בְּתֵימִם

Source 4: Rashi, on the expression, וְתַחֲיִין אֶת הַיְלָדִים, has the following to say:
(יז) ותחיין את הילדים – מספקות להם מים ומזון.

Source 5: Gemara Sotah 11a

תנא, לא דיין שלא המיתו אותם אלא שהיו מספיקות להם מים ומזון

Let's look back at the original pesukim, at the answer that the midwives give to Paroh; in light of what Rashi explains, based on the Gemara, **what is strange about their interaction? What does Paroh ask them and what is their response?**

Now, see the two following interpretation of Pu'ah's name in the midrash:

Source 6: Midrash Shmot Rabba

ד"א פועה שהופיעה פנים כנגד פרעה, וזקפה חוטמה בו ואמרה לו אוי לו לאותו האיש כשיבא האלהים ליפרע ממנו, נתמלא עליה חמה להרגה...

Source 7a: Rashi, Sefer Shmot Ch. 1

שפרה - זו יוכבד על שם שמשפרת את הולד:
פועה - זו מרים שפועה ומדברת והוגה לולד כדרך הנשים המפייסות תינוק הבוכה. פועה לשון צעקה, כמו (ישעיהו מב יד) כילודה אפעה:

Here's the pasuk in Sefer Yeshaya upon which Rashi bases his interpretation:

Source 7b: Sefer Yeshaya, 42:14

יְהוָה הַחֲשִׁיתִי, מְעוֹלָם--אֲחֲרִישׁ, אֲתֹאפֵק; כִּילֹדָה אֶפְעָה, אֲשֶׁם וְאֲשֹׂאף
יְחַד. טו. אֲחֲרִיב הָרִים וְגִבְעוֹת, וְכָל-עֶשְׂבָם אוֹבִישׁ; וְשִׁמְתִי נְהָרוֹת לְאֲיִים,
וְאֶגְמִים אוֹבִישׁ.

Source 7c: Radak

כילודה אפעה - עתה אצעק כמו היולדת שצועקת בחבלים כן אזעק על הרשעים שהם אויבי

Source 8: Sotah 11b

פועה - זו מרים, ולמה נקרא שמה פועה? שהיתה פועה (ומוציאה את הולד);

In this Gemara, Miriam is associated with speech.

What is the difference between Rashi's interpretation of her name and that of the Gemara?

Source 9 : רב בנימין לאו

הפסוק מישעיהו שרש"י מביא להסבר השם "פועה" "כילודה אפעה" מוכיח שעל זה מדובר, שהרי שם מתאר הנביא את תהליך הלידה מבחינת מצבה של היולדת:

אֲתֹאפֵק כִּילֹדָה אֶפְעָה אֲשֶׁם וְאֲשֹׂאף יְחַד:

...על פי זה צריך לומר שהמילדת (פועה = מרים) פועלת בהשמעת הקול של הפועה = היולדת, כדי שזו תוכל להיעזר בקולותיה ולהקל על הלידה...
על פי הסבר זה קל לראות את מרים המיילדת, זוהי מרים המדברת באזני האם ומעודדת אותה ברגעיה הקשים עת תוקפים אותה צירי הלידה הקשים ביותר.

Source 10a) Shmot Ch. 2

א וַיִּלְךְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי; וַיִּקַּח, אֶת-בֵּת-לְוִי. ב. וַתַּהַר הָאִשָּׁה, וַתֵּלֶד בֶּן; וַתֵּרָא אֹתוֹ כִּי-טוֹב הוּא, וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יָרְחִים. ג. וְלֹא-יִכְלָה עוֹד, הַצְּפִינוּ, וַתִּקַּח-לוֹ תִּבְתָּ לְגִמָּא, וַתַּחְמְרָה בַּחֲמֹר וּבַזָּפֶת; וַתִּשֶׂם בָּהּ אֶת-הַיֶּלֶד, וַתִּשֶׂם בְּסוּף עַל-שְׁפֹת הַיָּאֵר

10b) Rashi

ויקח את בת לוי - פרוש היה ממנה מפני גזירת פרעה (וחזר ולקחה. וזהו וילך, שהלך בעצת בתו שאמרה לו גזרתך קשה משל פרעה, אם פרעה גזר על הזכרים, ואתה ג"כ על הנקבות). והחזירה ועשה בה לקוחין שניים. ואף היא נהפכה להיות נערה.

10c) Ramban

ועל דעת רבותינו (סוטה יב ב) **הם לקוחים שניים**, שפירש ממנה מפני גזירת פרעה והחזירה בנבואת בתו (עיי' שם יג א) ועשה בה מעשה לקוחים, הושיבה באפריון ומרים ואהרן מרקדים לפניהם, בשמחתם כי על ידי זה יגאלו ישראל. ואע"פ שהיה אהרן קטן, נתן השם שמחה בלבם בענין הזה, או מרים אחותו מלמדתו:

Source 11: Sotah 11a

וילך איש מבית לוי - להיכן הלך? אמר רב יהודה בר זבינא: **שהלך בעצת בתו.**

תנא: **עמרם גדול הדור היה**, כיון (שראה שאמר) + מסורת הש"ס: [שגזר] + פרעה הרשע כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, אמר: לשוא אנו עמלין! עמד וגירש את אשתו, עמדו כולן וגירשו את נשותיהן. אמרה לו בתו: אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקיבות! פרעה לא גזר אלא בעוה"ז, ואתה בעוה"ז ולעוה"ב! פרעה הרשע, ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת, אתה צדיק בודאי שגזירתך מתקיימת, שנאמר: (איוב כב) ותגזר אומר ויקם לך! עמד והחזיר את אשתו, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן. **ויקח - ויחזור מיבעי ליה!** א"ר יהודה בר זבינא: שעשה לו מעשה ליקוחין, הושיבה באפריון ואהרן ומרים מרקדין לפניו, ומלאכי השרת אמרו: +תהלים קיג+ אם הבנים שמחה.

If you could give this interaction YOUR OWN title, would you entitle it

עמרם - שהלך בעצת בתו?

Why or why not?

Now, see the two following interpretations of Pu'ah's name in the midrash:

Source 12: Shmot Rabba

ד"א: פועה - שהיתה פועה ברוח הקודש, ואומרת: עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל.

ד"א: פועה, שהופיעה פנים כנגד אביה, שהיה עמרם ראש סנהדרין באותה שעה כיון שגזר פרעה ואמר כל הבן הילוד, אמר עמרם ולריק ישראל מולידים, מיד הוציא את יוכבד ופירש עצמו מתשמיש המטה, וגרש את אשתו כשהיא מעוברת מגי' חדשים, עמדו כל ישראל וגרשו את נשותיהן, אמרה לו בתו גזרתך קשה משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה על הזכרים ונקבות....

Now what is the significance of the parallelism ?

- פועה שהופיעה פנים כנגד פרעה
- פועה, שהופיעה פנים כנגד אביה

Where did this rebelliousness get her?

Source 13a) Continuing in פרק ב' ב'

ג וְלֹא-יִכְלָה עוֹד, הַצְּפִינוּ, וְתִקַּח-לוֹ תַבַּת גִּמְא, וְתַחְמְרָה בַּחֲמֹר וּבַזָּפֶת; וְתִשָּׂם בָּהּ אֶת-הַיֶּלֶד, וְתִשָּׂם בְּסוּף עַל-שִׁפְתֵי הַיָּאֵר. ד. וְתַתְּצַב אֶחְתּוֹ, מִרְחֵק, לְדַעַה, מֵה-יַעֲשֶׂה לוֹ..

13b) Ibn Ezra אבן עזרא

ויוכבד עשתה כן, כי אמרה אל אראה במות הילד...

What term would you use to describe Yocheved,
Moshe's mother's feelings
at this point ?

Source 14: Bereishit Ch. 22

א וַיְהִי, אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וְהֶאֱלֹהִים, נִסָּה אֶת-אַבְרָהָם; וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲנִי. ב. וַיֹּאמֶר קַח-נָא אֶת-בְּנֶדְךָ אֶת-יִחִידְךָ אֲשֶׁר-אַהַבְתָּ, אֶת-יִצְחָק, וְלֶךְ-לְךָ, אֶל-אֶרֶץ הַמִּרְיָה; וְהַעֲלֵהוּ שָׁם, לְעֹלָה, עַל אֶחָד הַהָרִים, אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים. ג. וַיִּשָּׂם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר, וַיַּחֲבֹשׂ אֶת-חֲמֹרוֹ, וַיִּקַּח אֶת-שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ, וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ; וַיִּבְקַע, עֲצֵי עֹלָה, וַיִּקַּם וַיֵּלֶךְ, אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-אָמַר-לוֹ הָאֱלֹהִים. ד. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת-עֵינָיו וַיִּרְא אֶת-הַמָּקוֹם--מִרְחֵק.

Rav Nebenzhal's observation, based on a Chatam Sofer

Source 15: Sotah 11a

- א"ר יצחק, פסוק זה כולו על שם שכינה נאמר^(ט), ותתצב - דכתיב (ש"א ג') ויבא ה' ויתיצב. אחותו - דכתיב (משלי ז') אמור לחכמה אחותי את^(כ), **מרחוק - דכתיב** (ירמיה ל"א) **מרחוק ה' נראה לי**, לדעה - דכתיב ש"א ב') כי אל דעות ה'. מה - דכתיב (פ' עקב) מה ה' אלהיך שואל מעמך, יעשה - דכתיב (עמוס ג') כי לא יעשה אדוני ה' דבר וגוי^(א), לו - דכתיב (שופטים ו') ויקרא לו ה' שלום

Fast – Forward to the Splitting of the Sea:

Source 16a: Shmot Ch. 15

כ ותקח מרים הנביאה אחות אהרן, את-התף--בגדה; ותצאן כל-הנשים אחריה, בתפים ובמחלות. **א ותען להם, מרים: שירו ליהוה כי-גאה גאה, סוס ורכבו רמה בים**

16b) Ramban

(כ) אחות אהרן - הנכון בעיני כי מפני שהוזכרו בשירה משה ומרים ולא הוזכר אהרן - רצה הכתוב להזכירו, ואמר אחות אהרן דרך כבוד לו, שהוא אחיה הגדול ואחותו הנביאה מתיחסת אליו, שגם הוא נביא וקדוש ה'.

According to Ramban, why does the pasuk mention

- her being a נביאה
- her being Aharon's sister?

But not so – says the Gemara in Megillah:

Source 17 – Gemara Megillah 14a

(שמות ט"ו) ותקח מרים הנביאה אחות אהרן ולא אחות משה? אמר רב נחמן אמר רב: שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן, ואומרת: עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל. ובשעה שנולד נתמלא כל הבית כולו אורה, עמד אביה ונשקה על ראשה, אמר לה: בתי נתקיימה נבואתיך! וכיון שהשליכוהו ליאור - עמד אביה וטפחה על ראשה, ואמר לה: **בתי, היכן נבואתיך?** היינו דכתיב (שמות ב') ותתצב אחתו מרחק לדעה - לדעת מה יהא בסוף נבואתה.

What does the Gemara mean when it says that she wished to know

מה יהא בסוף נבואתה?

In the very next pasuk:

Source 18: Shmot Ch. 2

ה ותרד בת-פרעה לרחץ על-היאר, ונערתיה הלכת על-יד היאר; ותרא את-התבה בתוך הסוף, ותשלח את-אמתה ותקחה. ו ותפתח ותראהו את-הילד, והנה-נער בכה; ותחמל עליו--ותאמר, מיילדי העברים זה:

Source 19a: Sotah 12b

א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי, מלמד שירדה לרחוץ מגלולי בית אביה, וכן הוא אומר (ישעיה ד') אם רחץ ה' את צואת בנות ציון

19b) Commentary of Torah Temimah

(כד) יתכן דמדייק מדלא כתיב "לרחוץ ביאור", כמו ורחץ במים...

ואמנם כלל הדרשה עדיין דורשת באור, ונראה ע"פ מש"כ אונקלוס ומפרשים בפי מקץ בפסוק כי לא יוכלון המצרים לאכול את העברים לחם כי תועבה היא למצרים, וכתבו הטעם בזה, משום דעברים אוכלים בשר צאן והמצרים עובדים לצאן, ולכן אינם יכולים לראות מי שאוכל דבר הקדוש להם, עכ"ד.

ומבואר מזה דמה שחשיב אצלם לאלוה אינם משתמשים בו לדבר של חול, וידוע דפרעה היה עובד לנהר, כמבואר במדרשים וע"ל בפי וארא בפי הנה הוא יוצא המימה, וא"כ לא היה משמש באותו הנהר לרחיצת תענוג, ואם היתה בתו כרוכה אחרי דעותיו לא היתה רוחצת גם היא בו, ומדהלכה לרחוץ ש"מ שבטלה ע"ז שלו, והיינו שירדה לרחוץ מגלולי בית אביה:

Source 20a) – Midrash Sechel Tov

ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור. אע"פ שאין המקרא יוצא מידי פשוטו, רבותינו דרשו בו מדרש להדביר הדברים על אופניהם, גרסי' במס' סוטה א"ר יוחנן משום רשב"י שירדה לרחוץ מגלולי בית אביה, ודומה לדבר (כל) אם רחץ ה' את צואת בנות ציון ואת דמי ירושלים ידח מקרבה ברוח משפט וברוח בער (ישעיה ד ד)

ומצינו מפורש בדברי הימים

20b) Divrei Hayamim Ch. 4

טו ובגני פלב בן-יפנה, עירו אלה ונעם; ובגני אלה, וקנז. טז ובגני, יהלאל--זיף וזיפה, תיריא ואשראל. יז ובן-עזרה--יתר ומרד, ועפר וילון; ותהר את-מרבים ואת-שמי, ואת-ישבח אבי אשתמע. יח ואשתו היתה, ילדה את-ירד אבי גדור ואת-חבר אבי שוכו, ואת-יקותיאל, אבי זנוח; ואלה, בגני בתיה בת-פרעה, אשר לקח, מרד.

... לכך אמרו רבותינו לא נכתב ספר דברי הימים אלא לדרוש בו ענייני התורה, ולמה נקרא שמו מרד, שמרד בעצת מרגלים, ולמה נקראת יהודיה, שנתייהדה כדכתיב ורבים מעמי הארץ מתייהדים (אסתר ח יז), שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי, וכח"א בחנניה

מישאל ועזריה איתי גוברין יהודאין די מנית יתהון וגוי' (דניאל ג יב), ללמדך שמדרשות שדרשו רבותינו ז"ל תורה שלימה הן, ולכך א"ר יוחנן משום רשב"י שירדה לרחוץ מגלולי בית אביה:

ותרא את התבה בתוך הסוף. אמרו לה אמהותיה גבירתינו מנהגו של עולם מלך בשר ודם שגוזר גזירה אע"פ שכל העולם כלו אין מקיימין אותה, בניו ובני ביתו מקיימין אותה, ואת עוברת על גזירת המלך, אביך שגזר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו (שמות א כב), ואתה מחיה את זה, בא גבריאל וחבטן בקרקע, והיינו דכתיב ונערותיה הולכות על יד היאור (שם ב ה), הולכות למיתה, ודומה לדבר הנה אנכי הולך למות (בראשית כה לב): ותשלח את אמתה.

אמרו רבותינו ששים אמות נמשכה אמת בת פרעה, וסימן לדבר כי מן המים משיתיהו, יכול לומר כי ממים משיתיו, והוסיף הכתוב ו' מתיבת מן, ה' המים, ה' מן משיתיהו, הרי ששים:

Source 20: Megillah 14

ואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח מרד. אמאי קרי לה יהדיה - על שום שכפרה בעבודה זרה, דכתיב /שמות ב'/ ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור, ואמר רבי יוחנן: שירדה לרחוץ מגלולי בית אביה.... אשר לקח מרד, וכי מרד שמו? והלא כלב שמו! - אמר הקדוש ברוך הוא: יבא כלב שמרד בעצת מרגלים, וישא את בת פרעה שמרדה בגלולי בית אביה